

ÚKOLY ZEMĚDĚLSKÉ POLITIKY V UŽŠÍM SMYSLU.

§ 16. POJEM A HLAVNÍ OBORY.

Zemědělskou politikou v užším smyslu vyrozumíváme činnost moci veřejné, pokud má za účel zvelebení rolnictví po stránce technické a výnosové. I tato prodělala během posledních století v praxi všechny proměny, jež podmíněny byly panujícími právě vůdčími ideami. Mohou se tu různiti tři období:

1. Absolutní stát sice obrací svůj hlavní zřetel k rozvoji průmyslu a zahraničné tržby a při tom někdy se nerozpakuje zájem zemědělský průmyslovému podřídití, jako na př. cly na vývoz surovin, nicméně přece v mnohých směrech zase ani na zvelebování rolnictví nezapomíná, na př. zřizováním společností rozličně privilegiovaných, které slouží jako pomocné orgány veřejné správy k povzbuzení pokroků (Vlastenecko-hospodářská společnost v Čechách v 2. pol. 18. stol.), počátky odborného vyučování (zařizování zemědělských stolic učitelských), kolonisacemi krajín k rolnictví způsobilých, zřizováním kontribučenských špýcharů za účelem zabezpečení obilí osevního v časích neúrod, též jistými zařízeními pro úvěr (hromadné sirotčí pokladny v některých zemích rakouských, spravované vrchnostmi, z nichž se poskytují zápůjčky sedlákům), i zařízeními pojišťovacími a j. v.

2. Liberální doba sice i v těchto příčinách lnula k zásadě, že pokrok jest věcí osobního počínu jednotlivcův, ale celkem přece jen zásadu volného sebeurčení pěstovala rozhodněji v oboru specifické agrární politiky, nežli v oboru zemědělské v užším smyslu. Tak zejména o vyučování a úvěr nepřestávala dbáti (zemské hypoteční banky v zemích rakouských, upotřebením kontribučenských fondů k účelům úvěrním);

3. Nová doba se však vyznamenává i v tomto oboru rostoucím rozsahem a intenzivním osvědčováním veřejné péče zvelebovací a to tím více, čím více víra v postačitelnost pouhé individuální svobody mizí, zvláště pak čím citelněji se ukazují účinky novověké krise zemědělské. S tím jest ve spojení též vydatnější podněcování svépomoci spolčovací a zřizování zastupitelstev zájmových (komor rolnických, jejichž úkoly obstarávají u nás zemědělské rady, státní rada rolnická a příští též nová povinná společenstva zájmová).

Rostoucí vědomí o úkolech veřejné správy v právě řečených směrech bylo příčinou zřízení zvláštních odborných ministerstev zemědělských, jež přibírají si odborné znalce, působí pomocí inspektorů zemědělských a pod.

Po stránce předmětné jsou hlavní úkoly moderní veřejné správy zemědělské v užším smyslu následující:

1. odborné vyučování a pokusnictví. Vyučování třídí se dnes obecně dle výkonů, ke kterým vychovává, na vysoké (vysoké školy zemědělské pro orbu, lesnictví a kulturní inženýrství; zemědělská oddělení neb jednotlivé stolice při universitách neb technikách), střední (pro výchovu samostatných větších hospodářů a úřednictva nižšího), a nižší. Toto posléz řečené (určené pro výchovu středních a malých hospodářů) vykazuje pak velmi rozmanité formy (rolnické školy, zimní hospodářské školy, pokračovací vyučování při školách obecných). Kromě tohoto všeobecného vyučování vyvinují se i rozmanité tvary školství speciálního (vinařské, zahradnické, lnářské, lukařské, mlékařské školy a t. p., k tomu školy pro hospodářský průmysl, pivovarské, lihovarské) a organizuje se mimoškolsky vyučování kočovnými učiteli. Pokusnictví ve spojení s vyššími školami i v samostatných ústavech slouží zkoušení semen, mrviv a v dokonalejší formě i zvláštním agrochemickým a fyziologickým pokusům. Ono nejplatněji spojuje vědu s praxí. I podporování výstav zemědělských náleží mezi vychovávací prostředky.

2. Péče o půdu s hledišťe vydatnější vzdělavatelnosti (meliorace, čítajíc k nim i scelování pozemkové a rozděly občin.)

3. Péče o chov dobytka (hřebčince, odměňování chovu koní, plemenné stanice pro skot hovězí, zákony o chovu a připouštění býků atd.).

4. Péče o racionální úvěr (hypoteční a meliorační banky; organizace úvěru osobního; u nás zákony o hospodářských záložnách okresních, nověji podporování Raiffeisenek).

5. Péče o pojišťování (požární, dobytčí, krupobitní).

6. Policie zemědělská (opatření proti nakažlivým nemocem, mezinárodní smlouvy veterinářské; ochrana ptactva, hmyz hubičího, hubení hmyzu škodného atd.).

7. Ochrana proti účinkům zahraničné soutěže (cla obilní — srovn. níže o zahraničné politice obchodní) i proti nepříznivým vlivům tržebním domácím (obilní skladiště rolnická; úprava bursovního obchodu obilního).

§ 17. MELIORACE POZEMKOVÉ.

Melioracemi pozemkovými vyzoumívají se oběti kapitálové na pozemky, když se jimi buď

1. tvoří zcela nový základ výnosový (vzdělání pustých lad, vysoušení močálů) nebo

2. základ výnosů již existující se zdokonaluje, což zase jest možno ve trojím směru, buď totiž

a) zamezují se pomocí dotčených obětí kapitálových škodnévlivly z evní, jež dosud výnos pozemků zkracovaly (ochranné hráze proti zaplavování pozemků mořem a řekami, proti odplavování půdy; přehradý údolné), nebo

b) způsobí se jimi za nezměněných jinak podmínek výnosu hrubého úspora nákladů výrobních (průplav, cesta polní, smyk na dopravu dříví z lesa) nebo

c) povznesou se jimi zároveň podmínky hrubého i čistého výnosu v pozemcích samých (vysoušení t. zv. drenáží, zavlažení, scelení). — Ve skutečnosti poškáme se častěji se smíšeninami řečených typů; tak na př. slučuje se při vodotocích moment ochranný s pozitivním využitkováním vod (ochranné hráze proti náhlým záplavám s propustkami pro účely zavlažovací, pokud přináší voda s sebou mrvící náplav; zalesnění strání, jež je zároveň ochranou proti náhlým povodním). V širším smyslu náleží i splavnění řek spojené s postavením ochranných hrází k takovým melioracím smíšeného druhu, jakož vůbec sloučení ochranného momentu s pozitivním využitkováním vody pro účely zemědělské tvoří dohromady podstatu moderního tak zvaného vodního hospodářství.

Již ve starší době vyvinuly se vzory takového vodního hospodářství ve Španělsku, Lombardii (velikolepé irrigace polí), v novější době stala se zejména Anglie vzornou zemí hojně prováděných meliorací, zejména drenáže (trubkování).

Zdali a do jakého stupně se určitý způsob meliorace může v konkrétním případě vyplatiti, závisí na bilanci jeho nákladu (zřizovacího i vydržovacího) a užítku, jež způsobí.

Veřejný zájem při tom souvisí se skutečností, že se výnos půdy národní ochrání nebo pozitivně zvýší; odtud se vysvětluje zasaho-

vání státu a samosprávných sborů do těchto záležitostí a to v trojí směru:

1. vlastním převzetím úprav, nebo
2. hmotnými jich podporami, nebo konečně
3. regulativy a zařízeními usnadňujícími provedení. Vlastní převzetí obmezuje se na úpravy velikých toků, při čemž po případech nastává konkurence finanční státu a jiných územních korporací (zemí, obcí, okresů), aneb i soukromých interestentů, pokud jim vzejdou zvláštní zjevné prospěchy. Zde neběží zpravidla pouze o prospěchy zemědělské, nýbrž o prospěchy výroby a dopravy vůbec, i třeba zároveň o prospěchy zdravotní (uvnitř velkých měst).

Úpravy menších vodotoků zpravidla zůstávají věcí interestentův, avšak veřejná hospodářství podporují je vydržováním odborných orgánů (technických kanceláří) a poskytováním peněžních subvencí. (Říšské zákony rakouské ze dne 30. dubna 1884 č. 116. a 117.). Takovéto meliorace však se zpravidla neuskutečňují na základě dobrovolném, protože se nepodaří zjednatí souhlasu všech interestentův. Pročež dopouští zákonodárství rozličných států větší neb menší měrou tvoření společensťev nucených. Zvláště je to důležité v zemích, kde jest majetek pozemkový již značně rozdroben a tedy malá hospodářství v převaze. Pokud běží konečně o meliorace, které pro veřejný zájem tou měrou nepadají na váhu, aby odůvodněny byly veřejné subvence pro ně, obmezuje se podporování jich na to, že se zvláštními zařízeními usnadňuje úvěr meliorační buď veřejnými ústavami (německé státy, Zemská banka v Čechách) anebo zvláštními privilegii poskytovanými zápůjčkám příslušným (Anglie, Francie, Itálie, Uhry, dle zák. z r. 1896 též nyní Rakousko, pokud jde o zavodnění a vysoušení). Privilegia ta záleží hlavně v zákonné přednosti zástavní pro dotčené zápůjčky (Anglie, Francie) nebo pro jisté na základě těch zápůjček vyplývající závazky běžné. (Meliorační renta našeho zákona z r. 1896). K usnadnění meliorací může též stát (země) vydržovati odborné orgány pro vypracování projektů potřebných a vykonávati dohled na ně.

§ 18. SCELOVÁNÍ POZEMKŮ ČILI KOMMASSACE.

Poloha jednotlivých polností ku příslušnému dvorci a souvislost jejich mezi sebou má veliký význam pro výsledky hospodaření na nich.

Jsou-li totiž pozemky k témuž dvorci patřící příliš roztroušeny na různé strany, takže nesouvisí mezi sebou, jest hospodaření na nich velmi stíženo. Jeť s ním spojena mnohá ztráta času (všelijakým přecházením) a práce; dohled jest velmi stížen, kapitál (náradí, dobytek tažný) se značněji opotřebí, mnoho půdy na mezníky, příkopy a na cestu se zmaří. Rozsáhlejší meliorace na př. vysoušecí nebo zavodňovací bývají nesnadny, ba ani samostatný těžební plán upravený dle individuality půdy a potřeb výhodnějšího odbytu není možný, neboť na pozemcích vklínovaných mezi parcely cizí a pak ani ne přístupných cestami samostatnými musí se řídití hospodář dle svých sousedů. Roztroušenost vede takto k vázanému hospodářství. Tudíž i samostatný přechod k intenzivním formám bývá stížen nebo vyloučen.

I jest tedy otázkou národohospodářskou (a nikoli pouze záležitostí soukromohospodářského prospěchu), aby se odpomohlo nesnáším vzcházejícím z přílišné roztroušenosti pozemků.

Historický původ roztroušenosti dotčené sahá namnoze do daleké minulosti, povstáváť ona mnohdy již při provádění původního rozdělu pozemků mezi členy obce, buď že již původně bylo mnoho konů (následkem růzností v povaze půdy), nebo když později nové kony v rozdělu byly pojaty; anebo povstala pozdějšími změnami držebnými, zejména následkem uvolněného odprodeje a dědického dělení pozemků.

Méně objevuje se rozptýlení tam, kde se vyvinul při prvotním osídlení a rozdělení půdy tak zv. systém dvorový (Hofsystem), kde totiž všechny pozemky ke každému dvorci náležející také kolem něho nebo přímo za ním se nalézaly, kde tedy nepovstaly vesnice konové. (Na př. v zemích alpských, některých krajinách Španělska, ve Vestfálsku, dlouhé vsi v Odenwaldě, Schwarzwaldě, v Horních Bavořích.) Tu ovšem musí všechny dvorce od sebe býti vzdáleny. Ačkoliv má takovýto stav věcí ve příčině zaokrouhlenosti pozemkového majetku jisté prospěchy, přece postrádá se potom výhod zejména sociálních a kulturních, kterých poskytuje

blíže sloučení všech dvorců na jednom místě v jedinou osadu (vesnici), a které právě na vyšších stupních vývoje vystupují nejpatrněji.

Kde existují osady souvislé (vesnice, městysy) s původním konovým rozdělem, a nastala-li značná rozptýlenost pozemků jednotlivých vlastníků, tam může se toliko o to jednat, jak pozemky jednotlivých hospodářů, jsou-li roztroušeny, vzájemnou výměnou v celky souvislé spojit (scelení, Verkoppelung, Commassation).

Výhody ze scelení plynoucí jsou: větší volnost vlastníka při stanovení hospodářského plánu, ježto není vázán na sousedy, zisk času a plochy i síly pracovní, snazší dohled, snazší možnost obšířnějších meliorací a přiměřenější úpravy cest; jako následek toho:

a) ekonomický: zvýšení výnosnosti pozemků,

b) sociální: vydatnější opora proti přílišnému rozdrobování pozemkového vlastnictví, neboť čím scelenější jsou pozemky patřící k jednotlivému hospodářství, tím slabší jsou pohnutky odprodávati z toho jednotlivé kusy, tím větší a psychologicky dobře vysvětlitelný odpor vlastníkův k udrobování.

Poněvadž jest tedy scelení pozemků věcí, které vyžaduje prospěch obecný, jest důležitě, aby provedení jeho všude se usnadnilo, po případě za jistých podmínek i vynutilo. I pro případy scelení dobrovolného, ale zvláště pro případy ony, kde donucení ke scelování se dá odůvodniti, jest nutno, aby tu byl řádný zákon o scelování (Verkoppelungsgesetz).

Dobrovolně stane se scelení, když dva nebo více hospodářů své pozemky po patřičném odhadnutí mezi sebou smlouvou navzájem tak si vymění, že potom každý z nich má polnosti svoje v jeden celek neb málo souvislých celků svedeny. Stát může dobrovolné scelování podporovati slevami poplatkovými (Francie — rakouský zákon ze dne 3. března 1868), popřípadě propůjčením sil technických.

Historicky vystupuje scelování buď:

1. jako pouhý následek jiného opatření zemědělského nebo agrárně-politického. Taková opatření byla rozdělení občin (pozemků ve společném užívání všech nebo jistých kategorií občanů se nalézajících) a regulování služebností (pastevních a pod.); nebo

2. jako samostatné zemědělsko-politické opatření, což teprve během 19. stol. v různých státech se dostavilo.

Dobrovolnému scelování dařívá se však jen pořádku. Nemá-li tudíž odpor jednotlivcův zmařiti věc národohospodářsky prospěšnou, musí nastati — jako v jiných případech obecného prospěchu se dotýkajících — za jistých výminek donucení. Toto může býti n a p r o s t é, může-li nějaký k tomu povolaný orgán, uznav nutnost jeho, z úřední moci bez ohledu na přání interesentů je nařídit. Tento způsob byl řídkým (v některých státech německých v 2. pol. 18. a na počátku 19. stol., kdež buď státní úřady neb vrchností rozhodovaly). Povinné bylo zejména scelování, kde se spojovalo s rozdělením občin a odstraněním rozličných služebností zejména pastevních. V nové době hojnější jsou případy p o d m í n ě n ě h o donucení, kteréž vyžaduje, aby se pro scelení rozhodla většina jistého místního obvodu, která se pak neměřívá jen dle počtu hospodářů svolujících, nýbrž i rozsahem a po případě výnosností plochy pozemků jejich. (Kombinovaná většina jest na př. v rakouském zákoně ze dne 7. června 1883 č. 92. ř. z.) Menšina tudíž v případě tom ke scelení se donucuje, ona se musí podrobiti většině. Zákonodárství postupuje tu jako v jiných případech, kde z důvodů obecné prospěšnosti menšinu podrobuje většině (na př. vodní družstva).

Zkušenost ukazuje, že takové podmíněčně povinné scelování n e s n a d n o se povede, kde má míti za předmět celé velké obvody, na př. celé obvody obcí jednotlivých neb více obcí a tedy všelikých pozemků v obvodě tom se má týkati. Lepší bývá úspěch, když se po případě dopouští jen vzhledem určitých skupinových obvodů v oblasti téže obce (není tolik sporných zájmův).

Ostatně usnadňuje stát kommassace tím, že dává vyšetření a odhadnutí, jakož i nové rozdělení pozemků provésti odbornými znaleckými komisemi. Náklad nesou účastníci podle poměru výnosnosti nebo hodnoty pozemků svých; stát může nad to usnadniti provedení slevami poplatků z převodů pozemků při tom vzházejících.

Nový rak. zákon z r. 1883 vstoupí v působnost jen v zemích, kde v platnost vejdou zemské zákony k provedení jeho nezbytné. Dosud v Dol. Rakousích, na Moravě, ve Slezsku a jiných zemích, nikoliv však dosud v Čechách.

§ 19. VLASTNÍ SPRÁVA A FORMY PRONÁJMU.

Čím vyšší je stupeň hospodářského vývoje, tím rozhodněji vystupuje – na rozdíl od poměrů naturálního hospodářství – podnikatelská stránka výroby rolnické.

Kde má vlastník potřebné podnikatelské vlastnosti a statek poměrem ke kapitálu nebo pro přehled žádoucí není příliš veliký, tam jest ceteris paribus vlastní správa statku vlastníkem nejvýhodnější formou hospodaření, ježto žádný hospodář nemá té volnosti v dispoziční a ve spekulaci ani toho bezprostředního zájmu na zdokonalení statku jako vlastník.

Avšak ani míra vlastníkovy způsobilosti technické i obchodnické nebývá stejná, ani náklonnost k vlastnímu intensivnímu účastenství při správě statku; konečně politické a společenské poměry k tomu někdy přispívají (příťažlivost residencí a dvora nebo středisk politického života atd.), že zvláště na velkých hospodářstvích vlastník nebývá stále přítomen, aby sám mohl dostatečně o hospodářství pečovat, i když by to s úspěchem dovedl.

K hospodářským momentům vlastní režii znesnadňujícím náleží zejména nedostatek kapitálu k hospodářství intensivnímu právě u velkých vlastníků relativně často citelný a nedostatečná znalost nebo náklonnost k vlastní správě.

Absenteismus vlastníků činí vůbec správu vlastní s úředníky placenými méně výhodnou i se stanoviska soukromoprávního i národohospodářského.

Tak vysvětluje se vnikání soustavy pachtovní do zemědělského provozování, a sice na pokročilých stupních předem pachtu na čas za pevný roční důchod. Jako na půdě starých právních řádů dělí se i tu vlastník od hospodáře, ovšem s rozdíly zcela dalekosáhlými. Kdežto totiž na nižších stupních mají dávky a výkony konané vlastníkům půdy povahu praestací naturálních, a poměr, na němž se právo a povinnost k nim zakládá, jest trvalý a namnoze povahy reální, jsou na vyšších stupních vývoje výkony hospodářovy naproti vlastníku dávkami peněžními a jich právní základ jest soukromoprávní smlouva na čas učiněná. Nicméně i v případě posledním může se nutnou státi jistá úprava nájemného poměru všeobecnými předpisy zákonnými, jež vystu-

pují z rámce obyčejného práva obligačního a mají ráz zákonodárství sociálního (nynější Anglie, obzvláště nejvíce v Irsku).

Vedle nájmu na čas udržují se však i v době přítomné jisté formy nájmu, které mají ráz hospodářství naturálního a trvaly již ve stoletích dřívějších: to jest tak zv. polonájem.

Třetí forma, tak zv. nájem neb násed dědičný, stal se sice již zjevem řídkým, bylť předmětem vyvazení dříve vylíčených, ale zajímavost novou mu dodaly návrhy, jež snažily se učiniti z něho prostředek pro usnadnění nového vzniku selských hospodářství.

1. Polonájem (metayage, mezzadria, colonia parcialia, Halb-pacht) záleží v tom, že vlastník dodává nájemci i část inventáře, zejména náradí hospodářské, dobytek a semeno na osev, za to dělí se s ním o hrubý naturální výnos určitou smlouvenou kvotou (na polovic nebo jinak) a vyhradí si po případě povšechné řízení podniku.

Forma tato náleží již dobám naturálního hospodářství, kde vlastník sám hospodařiti nechce, avšak samostatný stav nájemců na čas, ochotných platiti nájemné v penězích, se ještě nevyvinul.

I na vyšších stupních vývoje udržuje se polonájem zvláště při takových odvětvích rolnictví, která pěstují rostliny perennující, jako na příklad olivy, moruše, révu, mandlovníky atd., které vyžadují nákladných zařízení (tarasů, tyčí), pouhému nájemci na čas nenasnadno svěřitelných, anebo kde jest potřeba stálých zařízení irigačních (při pěstování rýže).

Odtud se vysvětluje, že jest polonájem rozšířeným systémem jižní Evropy (Itálie!), avšak i přední Asie. Kde takových poměrů není, přešel polonájem namnoze v nájem na čas, ač — jak příklad Francie ukazuje — často zase od nájmu na čas za pevný důchod nastal návrat k polonájmu. V celku arci i ve Francii ubylo půdy polonájmu zvláště uvolněnou možností nabytí do vlastnictví menší pozemky.

Hlavní hospodářská vada polonájmu jest, že ani nájemce ani vlastník nebývají ochotni k melioračním obětem, protože se o jich výsledek dělití musí, a proto bývá polonájem překážkou intensivnějšího hospodaření. Rovněž pak míra nákladu nebývá při všech způsobech osevu stejná, a není-li předem postup osevu umluven, volí polonájemce jen ty způsoby, které jsou mu výhodnější, totiž podmíněny jsou menším nákladem výrobním. Nejtrvalejším bývá.

polonájem, kde se zachoval jistý patriarchálnější poměr mezi vlastníky a polonájemci. Francouzská statistika z roku 1882 vykazuje 908.328 nájemců na čas, 341.976 polonájemců, ale i z menších vlastníků mnozí jsou zároveň polonájemci. — Zvláště rozšířen jest polonájem v Itálii.

2. Nájem na čas nabývá půdy teprve na vyšších stupních vývoje, neboť tu bývají již výnosy vyšší a existuje stav odborně inteligentních nájemců vládnoucích dostatečným kapitálem.

Národohospodářská důležitost pachtovního systému dostavuje se vždy v dobách a poměrech, kde není podmínek výše vzpomínutých pro vlastní režii vlastníků, a kde zároveň výnosy půdy jsou dostatečné, aby poskytly i důchod vlastníku i dostatečný podnikatelský důchod pachtýři. Pachtovní systém přivedl do rolnictví:

a) mnoho kapitálů, kterých by se mu jinak nebylo dostalo (rozumí se tím kapitálů provozovacích),

b) pravidelně, aspoň pokud velkých statků se týče, budou si statky najímatí jen skuteční odborníci, kteří jsou zároveň podnikatelsky čilí.

Soukromohospodářské a zároveň národohospodářské nebezpečí nájmu na čas spočívá v možnosti oslabení půdy se strany nájemce, kteréž zvláště značné jest v posledních letech doby pachtovní. Nebezpečí to aspoň z části vymeziti může vhodná úprava pachtovní smlouvy, především stanovení doby pachtovní, kterou vyměřiti jest dle stupně intenzivnosti, na kterém rolnictví in concreto se nalézá. Čím jest výroba intenzivnější, tím delší lhůta pachtovní jest odůvodněna, ježto intenzivní hospodářství vyžaduje obětí kapitálových, které jen průběhem dob delších vlastníku se nahradí. Při zobecnění nájmu na čas za spořádaných poměrů stane se nájem skutečně (ne právně) dědičným, ježto přechází hojně v těchže rodinách s pokolení na pokolení (Anglie). Přes to může i v takových poměrech nastati potřeba zvláštní intervence zákonodárcovy z důvodu obecné národohospodářské prospěšnosti, pokud může na př. nebezpečí předčasné výpovědi zdržovati nájemce od větších melioračních podniků. V anglických tak zv. Land Improvements a Small Holdings Acts (1875, 1883, 1885, 1907) byly pro to vytkeny výminky, za kterých může pachtýř v případě výpovědi žádati náhrady škody vzešlé jemu následkem toho, že podstoupil investiční náklady na zlepšení pozemku.

Národohospodářské výhody pronájmu naprosto se nedostavují při pronájmu parcelovém; při tomto bývá nájemné obyčejně značnější, jednak protože konkurence poptávky bývá značnější, jednak i proto, že u malých pachtýřů nebezpečí vymrskání půdy bývá větší (ve vyšším nájemném tu tedy zahrnuta vlastně větší prémie risiková). To platí zvláště, když obyvatelstvo rychle vzrůstá a není možno naléztí jiné výživy nebo příležitosti k práci. Kde pak se dokonce veliké statky v nájem dávají rozdrobené, tam vyvine se stav prostředníků („middlemen“), kteří převzaté části půdy v menších kusech v podnájem dávají a nájemníky malé vykořisťují, výroba klesá a nájemce vede existenci proletářskou (Irsko). Tu nastává pak potřeba zvláštního zákonodárství sociálně-politického na ochranu malého pachtýřstva, při čemž se podmínky pachtovní smlouvy, týkající se stanovení výše pachtu, modalit placení a výpovědi, náhrady za meliorace při náhlé výpovědi atd. mnohem obsáhlejší měrou regulovati musí, nežli za obyčejných poměrů bylo by odůvodněno. To také bylo účelem oprav zákonodárných anglických vzhledem k Irsku, ač snahy irských stran nesly se k úplnému zrušení pachtovního systému.

Sociálně neblahou stránkou rozšířené soustavy pachtovní bývá tak zv. (výše již vzpomenuť) absenteismus vlastníků (dlouhá jich přítomnost v hlavních městech), takže nekonají povinností sociálních (v samosprávě a vůbec výkonech veřejných), ani hospodářských (příklad a počín pokrokový), dodávajíc zároveň sami důvodné zbraně útočnickům na soukromé vlastnictví pozemkové.

3. N á s e d ě d ě č n ý (Erbpacht) jest věcně střední formou mezi prodejem a nájmem na čas: násedník složí totiž jednou pro vždy jistou sumu za přenechání statku v pacht dědičný, kromě toho platí jistý roční plat násední (Canon, Erbzius); smí zpravidla s povolením vlastníka právo své převéstí na osobu jinou. Je-li násední plat v penězích stanoven, hrozí vlastníku škoda, klesnou-li ceny peněz nebo stoupnou-li obilní. Právě proto doby, kde hodnota peněz jest nestálější, naprosto nejsou vhodny pro tuto formu násedu. Periodické revize smlouvy, aby se plat násední vždy poměrům přizpůsobil, jsou sice možny, ale trvalost a právní jistota dědičného poměru stává se tím illusorní. Ostatně i ze všech změn v technice rolnické plyne též ořesení dosavadního poměru mezi nákladem, čistým výtěžkem a platem násedním.

Novější dobou byla hájena Wagnerem myšlenka, že by násedl dědičný mohl býti vhodným prostředkem, aby se rozdělením a kolonizací velikých latifundií vytvořily nové selské statky. Měloť by to před prodejem tu výhodu, že by násedníku dědičnému, jenž nemusí ihned zpočátku tolik zaplatiti jako kupec, zbylo více kapitálu do hospodářství, a mohl by se snáze uvarovati hned od počátku dluhů. — Myšlenka ta dá se však uskutečniti prostřednictvím tak zv. statků rentových, o nichž byla výše (§ 15.) řeč, aniž třeba jest sahati k zastaralým tvarům násedu dědičného.